

Nitelikli Öğretmen Sorunu

Doç. Dr. Cabit KAVCAR*

Ülkemizde eğitim-öğretim sorunu, çok boyutlu bir biçimde giderek önemini sürdürmektedir. Bir yandan okul çağına gelen çocuklarla gençler okul ve üniversite kapılarını zorlarken, öte yandan nitelikli insan yetiştirme sorunu kendini gösteriyor. Yetişkinler eğitimi ve onların da çağdaş gereklere uyum yapabilmelerini sağlamak da ayrı bir konu. Bu sorunun bir de planlama, ekonomik, malî ve politik boyutları var. Biz burada sadece nitelikli öğretmen sorunu üzerinde duracağız. Çünkü Türk eğitiminde asıl sorun, bizce nitelik sorunudur. Nitelikten yoksun kişilere değer verilmeyen bir çağda yaşadığımızı bilmek zorundayız. Ekmeğini, el emeği ve eşyaya biçim vermekle kazanan işçilerde nitelik (kalifiyelik, vasıf) arandığı bir dünyada, insana biçim vermekle yükümlü öğretmenlerde niteliğe sırt çevrilemez. Eğer yetiştirmeyi amaçladığımız insanlarda belirli bir düzey, belli yeterlikler aramadan ve bunu gerçekleştirmeden hep «daha çok» un peşine düşersek, toplumsal ve ulusal gelişme yolunda bundan böyle de çok zaman kaybederiz.

Köklü Bir Sorun. Türk eğitim tarihinde nitelik sorunu yeni bir şey değildir. Osmanlı İmparatorluğu döneminde de bu konuda yoğun tartışmalara tanık oluyoruz. Bu önemli sorunu Tanzimat Devrinde üç kez Milli Eğitim Bakanı (Maarif Nazırı) olan Münif Paşa da, 1862 yılında çarpıcı bir biçimde eğilip iyi öğretmen sağlamanın çok zor ve zaman alıcı olduğunu söylerken; Mutlakiyet Devrinde de nitelikli öğretmen konusuna gereken özenin gösterilmediği, hemen herkesin öğretmen olarak atanabildiği, böylece genellikle yeteneksiz ve niteliksiz kimseleğin öğretmen olduğu görülmektedir.¹

II. Meşrutiyetin ilan edildiği 1908 yılından sonra İstanbul ile bazı illerde bulunan ve bugünkü ortaokul karşılığı olan bazı «idadi»ler, bugünkü liseler demek olan «sultani haline getirildiler. Ama bir ön çalışma yapmadan, yeni bir uygulamaya girişmeden ve hemen hemen aynı eğitim-öğretim kadrosuyla,² Ortaokul mezunu yetiştiren bir

* Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Güzel Sanatlar Eğitimi Kürsüsü Öğretim Üyesi

1 Yahya Akyüz, *Türkiye'de Öğretmenlerin Toplumsal Değişmedeki Etkileri* (1848-1940), Ankara : 1978, s. 39 ve 55-56. Türk eğitim tarihinin yüz yıllık dönemindeki öğretim ve öğretmen sorunları konusunda çok geniş ayrıntılı ve doyurucu bilgiler için bu önemli esere bakılabilir.

2 Osman Engin, *Türkiye Maarif Tarihi*, Cilt 4, İstanbul 1942, s. 1193.

kurum ve kadroya, «Sen bundan sonra lise mezunu yetiştireceksin!» denildi. Bu durum, c dönemin tanınmış yazar ve gazetecisi Hüseyin Cahit Yalçın başta olmak üzere birçok kişinin sert tepkileri ile karşılaştı. Daha sonraları, sayısal çokluğu ön plana alıp fazla okul açmak düşüncesinin sakatlığını ve bu uğurda nitelik ögesinin kurban edilmesini, İsmail Hakkı Baltacıoğlu ve Ziya Gökalp de eleştirirler.³

Ne yazık ki çoğulcu demokrasiye yöneldiğimiz 1945'lerden bu yana izlenen yöntem, bu köklü sorunu çözmek bir yana, sorunları daha da ağırlaştırdı. Politik çıkar ve oy uğruna milli eğitim sistemi ile sorumsuz bir şekilde oynanınca, daha başka bir şey de beklene- mezdi. Din ve kutsal inançlar sömürsünün yanı sıra, salt oy kaygısıyla, binası, öğretmeni ve araç-gereci olmayan okullar açıldı. Gelecek nesiller yerine gelecek seçimleri düşünmek, politikacıların temel felsefesi oldu.

Bu tutumun bir sonucu olarak, özellikle 1965'ten sonra yapay bir biçimde yaratılan eğitim enstitüsü enflasyonu, nitelik düşmesine yol açan başlıca etkenlerden biridir. İyi bir hazırlık ve köklü bir ön çalışma yapmadan, özellikle oralarda ders verecek öğretmenlerin seçimine ve yetiştirilmesine hiç özen göstermeden açılan çok sayıda eğitim enstitüsü, ortaöğretimde nitelik düşmesine yol açan nedenlerin başında gelmektedir. Aynı sorumsuz tutum, akademik personeli, bina, laboratuvar ve kütüphane olanaklarını hiç gözetmeksizin açılan yeni üniversite ve fakülteler için de geçerlidir.⁴

1974'ten sonra girilen Mektupla Öğretim, Yaykur ve ardından çeşitli nedenlerle sürüklenen «Hızlandırılmış Eğitim» uygulamaları ise sorunu daha da ağırlaştırmıştır. 1980 yaz aylarında da, hiç okul yüzü görmeyen ya da göremeyen binlerce gencin sözde bir sınavla eğitim enstitüsü mezunu olduklarını görüyoruz.

Bu tür uygulamalarla nitelikli öğretmen nasıl yetişir? Ve böyle kadroların elinde yetişecek öğrencilerden ne beklenir? Bu durumu, millî eğitimin temel amaçları ve Atatürk ilkeleri ile, sorumluluk duygusuyla bağdaştırmak olanaksızdır.

3 Daha geniş bilgi ve kaynakça için bkz. Cahit Kavcar, **Eğitimimizde Nitelik-Nitelik ve Öğretmen Sorunu**, Ankara Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 1975, C. 6. sayı 1-4, s. 113-126..

4 Ulus olarak kendi insanımızı yetiştirme konusunda gösterilen sorumsuz tutum ve uygulamaları çarpıcı bir biçimde sergileyen bir yazı dizisi için bkz. Yahya Kemal Kaya, **Eğitimimiz Ne Durumda**, Forum, 1980, C. 1. Sayı : 13-16 ve 19. Yine bu konuda çok daha geniş ve ayrıntılı açıklamalar için aynı yazarın şu ilginç eserine bakılabilir : **İnsan Yetiştirme Düzenimiz**, Ankara : 1974, 432 sayfa.

Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı da, «öğretmenlerin nitelik yönünden yetersizliği» üzerinde önemle durmakta, «yükseköğretim kurumlarının nitel gelişme yönünden geri kaldıklarını» vurgulamakta, «yükseköğretimde kurulmasına başlanmış kurumlar yeterli öğretim koşullarına kavuşturulmadan ve öğretim elemanları sağlanmadan yeni yükseköğretim kurumlarının açılmayacağını» belirtmektedir.⁵ Belirtmektedir amma, bazı sorumsuz politikacıların elinde plan da «pilav»a dönüştürülmüştür.

Acı da olsa kabul etmek gerekir ki, öğretmenlik bugün en son düşünülebilecek bir meslek olarak görülmektedir. Kuşkusuz, bu statü düşüklüğünün ekonomik ve toplumsal birçok nedeni vardır. Ama bizce nedenlerin başında, öğretmen yetiştirme konusunda gösterilen akıl almaz kayıtsızlık ve ciddiyetten uzaklık gelmektedir. Türk milli eğitiminin amaçlarını bir kez bile okumadan, okutacağı dersin amaçlarını öğrenmeden, meslek formasyonu almadan ve insan psikolojisini tanımadan diploma alan bir kişinin öğretmenlik yapması, insan yetiştirmesi nasıl beklenir? Bu durumda biz, hem öğretmen sayısını yeter düzeyde tutmak, hem öğretmen adaylarının yeterli bir biçimde yetişmelerini sağlamak, hem de eldeki öğretmenleri hizmetçi kurslar yoluyla eğitmek gibi üç temel görev ve sorumlulukla karşı karşıya bulunuyoruz.

Neler Yapmalı

«Atatürkçü Eğitim» ilkelerinin saptanması yolunda çalışmaların yapıldığı ve raporlar hazırlandığı⁶ bugünkü elverişli ortamda bu konuya ciddi ve akılcı bir biçimde eğilmek zorundayız. «Çağdaş yaşam biçimi» diye özetleyebileceğimiz Atatürkçülüğe sıkıca sarılmak ve geçen yıllarda olduğu gibi okulları terörist yetiştiren odaklar biçiminde görme anlayışını tümüyle kazımak gerekir. Bu sorumluluğu üstlenen kurum ve kuruluşların başında ise Milli Eğitim Bakanlığı geliyor. Bu bakanlık, ulusal kaynakların en başta geleni ve en değerlisi olan «insan»ı yetiştirmekle, ona biçim vermekle görevlidir. Böylesine onurlu ve kutsal bir görevin yerine getirilmesinde en başta gelen öge, hiç kuşkusuz «öğretmen»dir. O bakımdan öğretmenlerin toplum içinde ayrı yerleri olması, öğretmen adaylarının da üstlendikleri sorumluluğun bilinciyle yükümlenmeleri gerekir. Çünkü Atatürk

5 Devlet Planlama Teşkilatı, **Dördüncü Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)**, Ankara 1979, s. 439, 451 ve 459.

6 Erbil Tuşalp, «Atatürkçü Eğitim»in İlkeleri Saptanıyor, Cumhuriyet, 31.10 1980.

de öğretmenlere apayrı bir değer vermiş, «Cumhuriyet sizden fikri hür, vicdanı hür, irfanı hür nesiller ister!» diyerek de hedefi açıkça göstermiştir. Bu durumda öğretmenlerin daha iyi yetişmesi ve kendilerinden bekleneni verebilmesi için şunlar yapılabilir :

1. Bütün öğretmenlerin ve öğretmen adaylarının, Türk milli eğitiminin amaçları ile kendi okuttukları veya okutacakları dersin amaçlarını çok iyi bilmelerini sağlamak. Bunun için gerekirse ilgili yasa ve yönetmeliklerden de yararlanarak küçük bir el kitabı hazırlanıp dağıtılabilir. Ferhan Oğuzkan'ın «Öğretmenliğin Üç Yönü» (Ankara 1980) adlı küçük ve yararlı eseri bazı eklemeler ve değişiklikler yapılarak, hem bu amaçla hem de meslek formasyonu amacıyla kullanılabilir.

2. Öğretmenler ile öğretmen adaylarının başta Atatürk'ün Söylev (Nutuk)'i olmak üzere, Atatürk ve Atatürkçülükle ilgili yayınlar arasından yetkili bir kurulca seçilecek beş-on tanesini okumalarını sağlamak, hatta bunu zorunlu kılmak ve gerektiğinde denetlemek. Bu konuda kazanç amacı gütmeyen yayın ve dağıtım çalışmalarını Milli Eğitim ve Kültür Bakanlıkları kolaylıkla gerçekleştirebilir. Yapılacak çok basit bir araştırma bile, bu önerinin yerinde olduğunu kanıtlamaya yetecektir.

3. Lise ve yükseköğretim kurumları ders programlarında yer alan Türkiye Cumhuriyeti Tarihi dersinin göstermelik bir tutumla geçirilmesi mutaka önlenmeli, özel ağırlığı olan bir ders işlemi görmesi sağlanmalıdır. Böylelikle dışardan ideolojik model arama girişimlerinin büyük ölçüde önüne geçilebileceği kanısındayız.

4. Şu anki öğretmenler arasında gerçekten başarılı olanlar, üzerinde durduğumuz nitelikleri fazlası ile taşıyanlar, meslek onurunu her şeyden önde tutanlar, sürekli okuyup çalışarak öğrencilerine yararlı olabilmek için çırpınanlar elbette ki çok. Ama özellikle 1975'ten sonra mesleğe atılanların hizmet-içi kurslar yoluyla hem kendi alanındaki bilgi, hem de pedagojik ve psikolojik formasyon bakımından eğitilip daha verimli hale getirilmeleri konusuna öncelikle eğilmek gerekir. Sağlıklı değerlendirmeler sonucunda başarısızlığı saptananları meslekten uzaklaştırmak düşünülmelidir.

5. Nitelikli öğretmen yetiştirmek için en etkili yollardan biri de, 1960'tan sonra yeni bir uygulamaya girerek sayısı üçe çıkarılan ve başarısı ile verimi her bakımdan kanıtlanmış olan Yükseköğretmen Okulu modeline yeriden dönmektir. Böylelikle, en yetenekli halk çocuklarından her öğretim düzeyinde yararlanmak olanağı doğacaktır. Bu modelle, hiçbir yere giremeyenlerin değil, en seçkin adayların öğretmen olmasına sağlanacaktır.

Kuşkusuz her meslek nitelik ister. Ama sağlıklı bir toplumsal ve ulusal yaşam açısından bakılırsa, öğretmenlerdeki niteliğin bambaşka bir önem taşıdığı görülür. Örneğin bir doktorun küçük bir yanığı, bir mimarın ya da bir mühendisin bir yanlışlığı yapının çökmesine yol açar. Ancak iyi yetişmemiş bir öğretmenin neden olacağı; zarar, bunlar gibi dar sınırlar içinde kalmaz, kuşaklar boyu sürüp gider. Bu durum da toplumsal yaşayışı ve ulusal gelişmeyi derinden etkiler.

Yeni yönetim döneminde milli eğitimle ilgili yasa, yönetmelik ve program değişiklikleri yapılırken, Atatürk ilkeleri ve ulusal gerçekler temel alınmalıdır. Ülkemizin sosyal, ekonomik, kültürel ve coğrafi özellikleri, kaynak ve gereksinimleri bilinçli bir biçimde gözönünde tutulmalıdır. Temel felsefe, her bakımdan tam bağımsızlığa önem veren Atatürk ilkelerine dayalı çağdaş, üretici, yapıcı, yurtsever, insan-çıl ve barışçı nitelikte «yeni insan tipi»ni yetiştirmek, bunlar doğrultusunda etkili uygulamalara girişmek olmalıdır.

Söz konusu olan, geleceğin her türlü insanını yetiştirmekle yükümlü aydınlar topluluğudur. Yarının değerli beyinlerini ucuza mal olan kişilerle ve sorumsuzluktan uzak yöntemlerle yetiştiremeyiz. Sayıları az da olsa, ayrı görüşlerdeki kimi öğretmenlerin, milli eğitim ülküsü çerçevesinde ders vermekle yükümlü buldukları öğrencileri son yıllarda ne yazık ki araç olarak kullanma yoluna gitmeleri, kanlı bıçaklı ayrı kamplar oluşturmaları, niteliksiz kişilerle bir yere varılamayacağını açıkça göstermektedir. Oysa insanı ve insan psikolojisini birazlık bilen bir kimse, bireysel farklılıkların doğal olduğunu, herkesin aynı düşünmesinin beklenemeyeceğini, hele baskı ve zorbalıkla düşünce yayılamayacağını veya yok edilemeyeceğini de bilir. Gerçeklere ancak tartışma yöntemi ve görüş alışverişi ile, karşılıklı sevgi ve saygı anlayışı içinde ulaşılabileceğini anlar. Çağdaş toplumun bu olduğunun, uygar insanın bu özellikleri taşıması gerektiğinin bilincine varır. Kin ve nefret tohumları ekmek yerine, saygı ve hoşgörü ortamı içinde tartışma yöntemini benimsetmek, milli eğitimin ve özellikle öğretmenlerin en başta gelen görevi olmalıdır. Onlardan, herhangi bir parti görevlisi gibi değil, devletin memuru olarak çalışmalarını istenmelidir. Yönetici-bürokrat kesimin de aynı anlayışa göre hizmet görmesi mutlaka gerekir.

Milli Eğitim Yüksek Kurulu

Böylesine ağır ve çok yünlü bir görev, politik dalgalanma ve yer değiştirmelerin en çok görüldüğü bakanlıklardan biri olan Milli Eğitimin sık sık değişen kadrolarıyla yürütülemez. Daha doğrusu eğitim

ve öğretmen yetiştirme sorunları bu biçimde çözümlenemez. O halde yapılacak çözümlerin başında, yurdunu tanıyan ve ülkesinin temel sorunlarını iyi bilen, çağdaş kafaya sahip eğitimci ve uzmanlardan bir kurul oluşturmak, bu kurulun kadro sayısını dondurmamak, kurula özerklik ve özgürce çalışma ortamı sağlamak gelir. Görev ve sorumlulukları yasa ile belirlenecek bu kurul, bugünkü Talim ve Terbiye Dairesi'nin yapması gerekirken yıllardan beri çeşitli nedenlerle bir türlü yapamadığı hizmetleri yetkinlikle yerine getirecek, tam anlamıyla milli eğitimin «genelkurmayı» olacaktır. Adı örneğin «Millî Eğitim Yüksek Kurulu» olabilecek bu kurul, her hükümet ve bakan değişikliğinde darmoduman edilmeyecek, başkanını ve boşalacak üyelerini kendisi seçecek, eğitim politikası, ders kitapları ve uygulamalar bakımından ulusal eğitime yön verecektir. Kabul etmek gerekir ki, bizde günlük politikanın girdiği her yer kısa zamanda çığırından çıkıyor. Hele Talim ve Terbiye Dairesi gibi kuruluşlar, bir siyaset basamağı siyaset çatı ya da kızağa çekilme yeri olarak görülüyor. Yeterli bile olsa, üç gün sonra gidecek, ya da gitmemek için her yola başvuracak kimselerin, 45 milyonu ilgilendiren çok önemli konularda sağlıklı kararlar alıp da yürürlüğe koyabilmesi beklenemez. Oysa günlük politika ve politik çekişmeler, sözünü ettiğimiz kurulun çalışmalarını hiç etkilememeli, Millî Eğitim uygulamalarında süreklilik ve kalıcılık sağlanmalıdır. Çünkü millî savunma, dışişleri ve millî eğitim gibi temel konularda hükümet ve bakan politikası değil, kalıcı bir devlet politikası olmalıdır. Bunun somut ve tipik örneklerini, özendiğimiz gelişmiş ülkelerde görüyoruz.

Bu arada öğretmenlerin ekonomik sorunlarına eğilmek ve politik nedenlerle kışta kıyamette haksız bir biçimde sürülmeleri, tedirgin edilmeleri konusuna da kalıcı bir çözüm getirmek gerekir. Bu konuda Yüksek Hâkimler Kurulu'nun yargıç atamaları, Türk Silahlı Kuvvetlerindeki atama ve yer değiştirme geleneği gibi somut ve olumlu örnekler gözönüne alınabilir.

Herkesin her şeyi kendisinden beklediği Yeni Yönetimin, geçmişteki acı deneylere de bakarak, millî eğitim ve öğretmen sorunlarımıza da bu açıları gerçekçi yaklaşımlarda bulunması beklenmektedir.